

opfattelse. Det skyldtes bl.a., at skillelinien ikke kom til at gå inden for et socialdemokrati i en ansvarlig position, men mellem borgerlige regeringspartier og et internt svækket socialdemokrati i uansvarlig opposition. Denne situation fjernede incitamentet til at nå en ny balance mellem hensynet til omverdenen og den nye kritiske holdning til kernevåben i opinionen, som det skete i Norge. Men det skyldtes også den måde, hvorpå det danske »sikkerhedspolitiske system« er indrettet og har udviklet sig.

Systemet: politikerne

Dansk sikkerhedspolitik udvikles i et samspil mellem et meget begrænset antal politikere, journalister, forskere, embedsmænd og aktive borgere. Et antal af disse har indbyrdes kontakter. Nogle, men langt fra alle, opretholder personlig eller officiel kontakt med den omverden, som sikkerhedspolitikken er rettet mod. Det samlede antal interesserede og aktive skønnes at være langt under et tusind, og af disse lader kun en meget lille del deres deltagelse påvirke af forandringer i situationen. Hovedparten har den holdning og opfattelse som de har, og den er rigtig, fordi den er det.

I de partier, der har været bærere af den førte sikkerhedspolitik efter krigen, er det nu vanskeligt at finde politikere, der gennem langvarig interesse har skaffet sig viden om sikkerhedspolitiske forhold, og som beva-

rer denne ajourført. Det er ikke inden for forsvars- og sikkerhedspolitikken, politikerne normalt søger sin karriere i Danmark. Det hænger sammen med, at politikerne starter i lokalt politisk arbejde, men det skyldes også, at der er så få »karrierejob« inden for området. Kun udenrigsministerposten er virkelig prestigegivende og attraktiv, og den besættes ikke nødvendigvis på grundlag af nogen større sikkerhedspolitisk viden. Forsvarsministerposten har med én undtagelse i dette århundrede, P. Munch, altid været en juniorministerpost med kun begrænset indflydelse på de væsentlige dele af ministeriets ressortområde. Ministeren er kun den daglige forvalter. Når området politiseres viser det sig som klar hovedregel, at statsministeren er den egentlige forsvarsminister.

At politikerne ikke har en særlig omfattende eller ajourført sikkerhedspolitisk viden betyder ikke, at de ikke har et veludbygget kompleks af holdninger på området. Man har sin mening om forsvaret, NATO, USA, Sovjetunionen og kernevåben, baseret på myter, ungdommens oplevelser og holdninger og overfladiske informationer.

I de senere år har politikerne fået stadig flere internationale kontakter. Kun de har samtidig en bred berøringsflade til presse og vælgere. Det har embedsmændene i det danske sikkerhedspolitiske system ikke. Kun politikerne er hensigtsmæssigt placeret til at inddrage både de inden- og

udenrigspolitiske faktorer i formuleringen af landets sikkerhedspolitik og derefter skabe forståelse for denne både udadtil og indadtil. På grund af politikernes situation og muligheder er det uheldigt, at den sikkerhedspolitiske viden og interesse er så lidet udbredt hos dem, og deres grundlæggende uunderbyggede holdninger så styrende.

På grund af deres utilstrækkelige viden er politikerne således afhængige af et tæt samarbejde med sagkyndige embedsmænd med god forståelse for det danske samfunds indenrigspolitiske vilkår og udvikling. Oppositionspolitikere er herhjemme henvist til anden form for hjælp, eksempelvis fra sikkerhedspolitiske journalister eller forskere. En sådan rådgivning fra »uansvarlig« side er imidlertid risikabel, hvis politikerne ikke har en sådan viden, at han kan forholde sig kritisk til forslagene fra disse. Journalisten og forskeren løber derimod ingen risiko ved at få prøvet nogle ideer.

Systemet: embedsmændene

Udenrigsministeriets embedsmænd bliver på grund af ministerens placering i regeringen og tjenestens prestige den centrale faktor i udformningen af landet sikkerhedspolitik. Imidlertid er det kun en meget lille del af ministeriets embedsmandskorps, der på et givet tidspunkt beskæftiger sig med sikkerhedspolitiske spørgsmål. Og rådgivningen begrænses i sin saglige

dybde af ministeriets tjeneste- og karriereforsøg. Der er ikke plads til videregående uddannelse i sikkerhedspolitisk analyse, som f.eks. deltagelse i kurser ved Forsvarsakademiet. Der er ikke ressourcer til at dyrke en dybere forståelse for udviklingen i Sovjetunionen. Man lærer på jobbet i det par år ad gangen, man sidder på den sikkerhedspolitiske post.

På markedspolitikens område råder man i Udenrigsministeriet over en ekspertise, der er veluddannet i at trænge ind bag formuleringer og forstå dens indhold og baggrund. En sådan dybdeforståelse er en forudsætning for kreativ tænkning på det pågældende område, hvilket igen er nødvendigt, hvis man ikke – kun forstående overfladen – skal være henvist til alene at forsøge at forsvare og forklare en uændret politik udad- og indadtil.

Noget tilsvarende findes ikke på sikkerhedspolitikens område. Her ses ikke det nødvendige samspil mellem uden- og indenrigspolitisk analyse, hvor også en militær analysekapacitet i sagens natur må indgå, og hvor brede indenrigspolitiske kontakter er en grundlæggende forudsætning.

Kun hvis man ser forsvaret som et rent pant eller symbol – som den citerede NATO-venlige socialdemokrat – er det logisk ikke at se militære analyser som helt centrale for sikkerhedspolitisk forståelse (de benævnes lidt nedvurderende »militær-tekniske« analyser af ministeriets embedsmænd). Det er en holdning, der er vi-

derført fra neutralitetsperioden. Da den ikke deles af vore med- og modspillere i sikkerhedspolitikken, er den en anakronisme. Heller ikke hos de forsvars- og NATO-kritiske politiske kræfter findes den længere.

Nu samarbejder Udenrigsministeriet ganske vist med Forsvarsministeriets embedsmænd i alliancespørgsmål. Dette ændrer dog ikke situationen væsentligt. Heller ikke Forsvarsdepartementet har et karriereforsøb, der tillader en sikkerhedspolitisk specialisering af de civile embedsmænd. Heller ikke de modtager en videregående uddannelse, der kan give en baggrund, der er mere direkte sikkerhedspolitisk relevant end den juridiske embedseksamen. Også her er man i stor udstrækning henvist til at forholde sig til spørgsmål gennem ren tekstanalyse.

Ganske vist findes militære embedsmænd i Forsvarsministeriet, men i god overensstemmelse med dansk tradition har de normalt ikke en central placering i den sikkerhedspolitiske rådgivning. Og i ligeledes god overensstemmelse med en anden dansk tradition er såvel de militære som de civile embedsmænds politiske kontakter normalt begrænset til kontakten med ministeren gennem hierarkiet.

Forsvarsministeriet inddrager ganske vist rutinemæssigt sagkundskab fra Forsvarskommando og Forsvarets Efterretningstjeneste i sikkerheds- og nedrustningspolitiske spørgsmål. Men begge de to myndigheders alt-

dominerende hovedopgaver ligger på områder under de overordnede sikkerhedspolitiske. I øvrigt er der så mange led mellem politikere og den militære sikkerhedspolitiske sagkundskab, at et idéskabende samspil er næsten udelukket. Det er uheldigt, for de eneste embedsmænd i Danmark, der uddannes til at levere den militære del af en militær-politisk analyse, er de officerer, der gennemfører en generel videregående uddannelse på Forsvarsakademiet. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at der endnu ikke har været tilløb til at anvende det analytiske potentielle, som Forsvarsakademiet udgør.

Vor politik over for alliancen har været dømt til alene at reagere på, hvad vore partnere har præsenteret som væsentligt. Samspillet mellem omverden og det indenrigspolitiske miljø har fundet sted indirekte, gennem mange led. Og det sagkyndige bidrag til denne proces har været svagt, uintegreret og baseret på overfladiskhed og berøringsangst i forhold til problemerne.

De udsendte embedsmænd fra de to ministerier efterlades hermed uden noget relevant grundlag for at forklare og fremme dansk politik. De er henvist til i frustration at bortforklare en politik, der er uden logisk kerne eller politisk sammenhæng.

De er endt som ambassadører for den amorf og tilfældigt udtrykte folkevilje i et demokrati, der på det sikkerhedspolitiske område er blevet næsten direkte. Det er sket på grund

af ligegyldighed og systemproblemer, der har vanskeliggjort et modspil fra folketingspolitikkerne baseret på et vist kendskab til baggrunden for omverdens stilling.

Meningsdannelsen

Forholdet mellem tilhængerne af den traditionelle sikkerhedspolitik og offentligheden kunne i langt højere grad have været præget af forsøg på at opnå en åben og intelligent dialog. Den har været domineret af gentagelser af udsagn, som ofte var forenklede, let fordrejede, med begrænset troværdighed, anakronistiske eller modstrid med almindeligt tilgængelige oplysninger.

Noget kan nok skyldes de nævnte systemproblemer, men der er også tale om, at man undervurderede sin modpart, og at man manglede forståelse for, hvem det var, der skulle overbevises eller bringes til at tvivle. Man troede, at man blot kunne »informere« om sin forenklede overbevisning, sin sandhed for at få ret. Man foretrak at give denne »information« på afstand, som var det et vaskepulver, man reklamerede for. Man søgte

sjældent direkte konfrontation med ny viden og forståelse, men valgte samværet med sikre meningsfæller. Det var så ikke nødvendigt med intellektuelt krævende justeringer af dele af eget verdensbillede.

Således troede traditionalisterne at man kunne bringe det gode NATO-tro danske folk til fornuft og til igen at leve i fjernkontakt med kernevåbenafskrækkelsen ved en enkel salgskampagne uden om den røde, kritiske 68-intelligensia, som dominerede skole, gymnasium, universitet og presse. Men heller ikke den kirke fyldes så let. En hensigtsmæssig sikkerhedspolitik bevares eller udvikles ikke ved at behandle et ret uinteresseret folk som ivrige førsteklasselever, splittede og tvivlende socialdemokrater som idioter på faneflugt og de intellektuelle som fjender. Det er aldrig kun de andres skyld.

Michael H. Clemmesen er oberstløjtnant, Bornholms Værn, forfatter til talrige artikler og pjecer om forsvarspolitik og sikkerhedspolitik, og har været medlem af Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalgs formandskab.

Aktuelt

NATO – danskernes sikkerhedspolitiske folkekirke

Michael H. Clemmesen 1

Dagsordner er en logisk følge

Wilhelm Christmas-Møller 8

Holland begejstres over harmonisering

Hans Jørgen Stadsing 15

Verdenshavet og Frederiksholm Kanal 18

Noter i marginen 20

Baggrund

TEMA : Europa

Den europæiske pluralismes undergang

Richard Swartz 22

Mulighederne for en ny opbrudstid i Europa.

Allan Bullock 46

Østeuropa – er der en vej ud af gidselrollen?

Mary Dau 56

Europa i saksen. *J. Ørstrøm Møller* 62

Litteratur

Når Europa blir' til gode historier. *Vibeke Sperling* 70

Genopdagelsen af Europa. *Tøger Seidenfaden* 79

Ubåde i Skærgården. *Klaus Carsten Pedersen* 82

Besættelsen og dansk udenrigspolitik. *Niels Amstrup* 85

Læs hellere Gorbatsjov selv. *Klaus Carsten Pedersen* 87

Danske udgivelser 88

Udvalgte udenlandske udgivelser 93

NATO – danskernes sikkerhedspolitiske folkekirke

Michael H. Clemmesen

Uenigheden om sikkerhedspolitikken er vokset siden 1983. Baggrunden er bl.a. danskernes uforpligtende holdning til NATO. Men udenrigspolitisk berøringsangst og paradeholdninger hos »traditionalisterne« er også blandt årsagerne til krisen.

Selv om man egentlig ikke tror, at Gud eksisterer, kunne det jo alligevel være. Selv om vi er næsten overbeviste om, at krigen ikke kommer og da slet ikke som følge af sovjetisk aggression, kunne det jo være.

Dagligdagen giver ikke anledning til at tænke dybere over disse fjerne og abstrakte spørgsmål. Medlemskabet af folkekirken eller NATO er ligeså selvfølgeligt som afvisningen af alt andet end rutinekonsekvenser af dette medlemskab. Folkekirken har lært ikke at stille krav, der hæmmer danskerne i deres udfoldelser. Den bidrager med lidt festlige rammer om livets højdepunkter og holder sig nyttigt beskæftiget med at hjælpe mennesker i nød. Der udskrives ikke valg om kirkelige spørgs-

mål. Kirken kræver ikke øget engagement, mere konfirmationsundervisning eller flere penge. Sådan er det imidlertid ikke endnu for NATO og for det danske forsvar.

Holdningstal

Omkring tre ud af hver fem danskere er for NATO-medlemskabet, én ud af fem mod. Blandt yngre kvinder er der to mod, medens kun én er for.

Fire ud af fem er tilhængere af Danmarks tilslutning til en kernevåbenfri zone i Norden, og for op mod halvdelen af danskerne er kernevåbenfriheden så væsentlig, at den ønskes, selv om det ville udelukke allierede militære forstærkninger i krise- og krigstid (42% i september 1985, Ob-

serva), selv om det ville betyde et brud med det militære samarbejde i NATO (49% i september 1985, Observa) eller selv om det ville være uforeneligt med selve NATO-medlemskabet (46%, AIMs og USIAs netop offentliggjorte undersøgelse). I følge 1985-undersøgelsen afveg de yngre kvinder også på dette område fra gennemsnittet, idet 65-77% foretrak den kernevåbenfrie zone, uanset konsekvenser for forstærkningsmulighederne og deltagelsen i det militære samarbejde.

Kun én ud af fire danskere mener ifølge den nye AIM/USIA-undersøgelse, at Sovjetunionen og Warszawa-pagten udgør en militær trussel. Det fremgår af den samme undersøgelse, at kun én ud af syv danskere har tillid til dansk forsvar. Men samtidig mener op mod tre ud af fem, at dansk forsvar har en passende styrke (jf. Forsvarets Center for Lederskabs (FCL) undersøgelse fra oktober 1986).

Medens omtrent to ud af fem i december 1982 ville bevare forsvarsbudgettet uændret, ville over halvdelen af befolkningen have skåret budgettet ned (Observa). I denne undersøgelse ville kun én ud af fem yngre kvinder bevare budgettet. Tre ville skære ned.

Herover for står ifølge FCLs undersøgelse i oktober 1986, at over 70% helt bestemt mener, at Danmark er værd at forsvare mod et militært angreb. Ca. 66% mener helt bestemt, at Danmark bør have et militært for-

svar. Ca. 52% mener helt bestemt, at der skal gøres modstand mod et angreb. Op mod 65% vil selv bidrage til landets forsvar i en krig. Op mod 70% har en stærk eller nogen tro på, at forsvaret bidrager til at sikre freden for Danmark. Over 70% har en stærk eller nogen tro på, at et militært forsvar er nødvendigt for at bevare et selvstændigt Danmark.

Hvorledes skal disse holdningstal tolkes? Et fem år gammelt brev til denne artikels forfatter fra en varm forsvars- og NATO-tilhænger fra Socialdemokratiet giver på kort form flere af de centrale holdningselementer:

»Danmark (lader sig) ikke geografisk forsvare i en konventionel krig. Da slet ikke ved hjælp af egne ressourcer, men heller ikke ved hjælp af NATO, når alliancen – som nu – så afgjort lægger vægt på afskrækkelsesvåbnenes betydning. Når jeg så alligevel føler det nødvendigt at arbejde for, at vi yder vort bidrag til det fælles forsvar, så er der to årsager: 1) Vore allierede må ikke miste tilliden til vor troværdighed, og 2) De i forsvaret ansatte må ikke føle sig »svigtede« af de partier, der siger ja til landets nuværende sikkerhedspolitik.

Jeg har i de senere år fået stor sympati for en filosofi, som så forskelligtsindede personer som Hal Koch og Christmas-Møller hver for sig formulerede omtrent således: Den fulde sandhed om det danske forsvar kan man ikke fortælle befolkningen, nemlig at landet ikke lader sig forsvare, men hvis vi vil bevare retten til at være et selvstændigt folk, må vi være villige til at

ofre nogle tusind mennesker, måske endog »til ingen verdens nytte«.

Danmarks forsvar ses som en håbløs opgave. Men de danske militære styrker skal bevares som et pant. Pantet skal troværdiggøre vort NATO-medlemskab og stormagtsstøtte til fortsat dansk frihed og selvstændighed. Det er under et par lag det reelle indhold i besættelsestidens og Den Kolde Krigs generations budskab om »aldrig mere en 9. april«. Holdning og opfattelse er heroisk overtaget af store dele af den NATO-venlige del af den yngre generation.

Paradokset

Det paradoksale er, at dansk forsvar ikke længere er en specielt håbløs opgave. Ikke efter at landstyrkerne i Slesvig-Holsten og Lauenburg med hovedparten af den tyske flåde under indsatsen i Forbundsrepublikkens selvforsvar bidrager til forsvaret af Danmark. Ikke efter, at en kernevåbenkrig i nu tyve år er blevet stadig mindre sandsynlig. Ikke efter, at situationen i Europa er blevet så fredelig, at et overraskelsesangreb direkte fra fredssituationen må ses som helt usandsynligt. Men det er kendsgerninger, som ikke er erkendt af hovedparten af det traditionelle danske sikkerhedspolitiske miljø. Ved en erkendelse skulle man lave sin argumentation om, hvilket ville kræve ny indsigt, forståelse og energi.

Disse NATO-generationens holdninger og opfattelser forklarer kun

en del af holdningstallene. Ganske vist havde også store dele af denne generation – specielt socialdemokraterne – til stadighed en vis »berøringsangst« i forhold til kernevåbnene, men denne forklarer ikke den – nu sikkerhedspolitisk helt overordnede – afstandtagen fra kernevåbnene. Rødderne til denne nu meget udbredte holdning skal findes i »68-generationens« samfundsoprør og den efterfølgende græsrodsorganisering af store befolkningsgrupper mod Vietnamkrig, EF og atomkraft. Fra generationsoprørets begyndelse var det rettet mod USA, NATO-medlemskabet, kernevåbenafskrækkelsen og værnepligtstjeneste i forsvaret. Med den kraftige folkelige mobilisering i den nye fredsbevægelse koncentrerede modstanden sig snævert mod kernevåbnenes placering i afskrækkelsen. Man fornægtede simpelthen deres afskrækkende funktion. Det blev – i modsætning til NATO-medlemskabet – en »varm sag«. Hvis NATO blot tilpassede sig, havde man ikke noget mod medlemskabet. Forsvarets indretning, men ikke at Danmark skulle forsvares, kom også til debat. Generationsoprøret udløste den nye kvindebevægelse, og de unge kvinder gik ind i fredsbevægelsen og fik en central placering i denne. Og som tallene viser, blev en radikal modstand mod kernevåben og forsvarstænkning en central del af den nye kvindebevidsthed.

Der kom aldrig en egentlig dialog mellem traditionalisterne og den nye